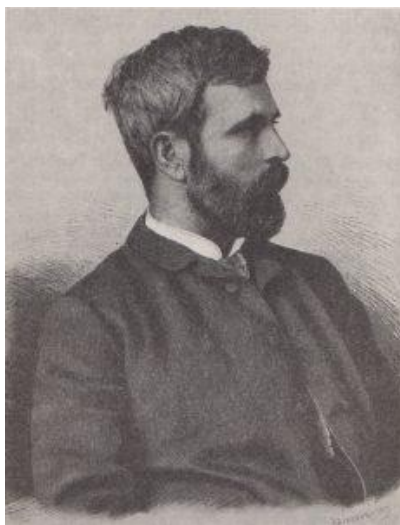

Πώς δημιουργήθηκε το Λάβαρο του Πανεπιστημίου Αθηνών

Του Αναπληρωτή Καθηγητή Ιστορίας της Τέχνης Δημήτρη Παυλόπουλου, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Ε.Κ.Π.Α.

Πριν από εκατόν τριάντα ένα χρόνια, το 1887, το Πανεπιστήμιο Αθηνών γιόρτασε την πεντηκονταετηρίδα της ίδρυσής του. Αποφάσισε τότε η Σύγκλητος τη δημιουργία του Λαβάρου του ιδρύματος. Το ανέθεσε σε δύο επαρκέστατους ζωγράφους, τον Νικόλα Γύζη (1842-1901) και τον Γεώργιο Ιακωβίδη (1853-1932). Ο Ιακωβίδης ήταν επιπλέον πατριώτης του πρύτανη Γεωργίου Καραμήτσα (1834-1904), από το νησί της Μυτιλήνης.

1 Ο Νικόλας Γύζης το 1885

Τηνιακός την καταγωγή, ο ζωγράφος Νικόλας Γύζης σπούδασε ζωγραφική και χαρακτική στο Σχολείο των Τεχνών της Αθήνας από το 1854 έως το 1864. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Βασιλική Βαυαρική Ακαδημία Καλών Τεχνών στο Μόναχο, όπου θα εγκατασταθεί το 1865. Το 1875 του απευθύνεται πρόταση να πάρει τη θέση του καθηγητή της ζωγραφικής στο Σχολείο των Τεχνών της Αθήνας. Θα συνυπηρετούσε με τον στενό φίλο και συντοπίτη του Νικηφόρο Λύτρα (1832-1904), που είχε αναλάβει καθηγητής της ζωγραφικής στο ίδρυμα.

Τον Μάρτιο του 1876, σε προσπάθεια του πεθερού του Νικολάου Νάζου (1817-1888) να τον πείσει να επιστρέψει, ο Γύζης απαντά με τρόπο που κάνει όσα γράφει επίκαιρα, σημερινά: «Η ιδέα σας είναι ευγενής και πατριωτική ιδέα,

αλλά φοβούμαι ότι τα υλικά, τα οποία οι κυβερνώντες θα μας δώσουν να κτίσωμε (εις τας Αθήνας) ο Λύτρας και εγώ τα θεμέλια, φοβούμαι ότι θα είναι πλίνθοι και η Ακαδημία Ωραίων Τεχνών απαιτεί πολλά».

Το 1880 ο Γύζης αναγορεύθηκε επίτιμο μέλος της Ακαδημίας Καλών Τεχνών του Μονάχου. Ήταν λοιπόν ο ενδεδειγμένος καλλιτέχνης, καθώς μάλιστα είχε αναγνωριστεί στην αλλοδαπή, όχι στην Ελλάδα, προκειμένου η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών να του αναθέσει, από κοινού με τον ομότεχνό του Ιακωβίδη, τη σημαία του ιδρύματος.

Οι απαιτήσεις

2 Ο Γεώργιος Ιακωβίδης το 1888

Σε επιστολή του της 5ης Ιουνίου 1887, δημοσιευμένη στο σύνταγμα των επιστολών του που εκδόθηκαν με επιμέλεια των Γεωργίου Δροσίνη (1859-1951) και Λάμπρου Γ. Κορομηλά (1916-1981) το 1953, ο Γύζης δεν διστάζει να διατυπώσει τα παράπονά του για την ανάθεση της σημαίας στους δύο ομοτέχνους. Αφήνει αιχμές για τον Ιακωβίδη ως δημιουργό, επαινώντας τον για τις τεχνικές δεξιότητές του. Προφανώς αυτή η άποψή του, σε συνδυασμό και με τη μαρτυρημένη μαθητεία του Ιακωβίδη στη γλυπτική, προσδιόρισε και την ανάθεση σε εκείνον του προπλασμού της γλαύκας με κερί και της γαλβανοπλαστικής επεξεργασίας της κατόπιν.

Έτσι ο Γύζης φιλοτέχνησε την παράσταση της Παλλάδος Αθηνάς και ο Ιακωβίδης τη γλαύκα σε κλαδί ελιάς. Την Αθηνά την είχε ήδη αξιοποιήσει ο Γύζης γύρω στο 1886 σε μελέτη του για το ανάγλυφο μετάλλιο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας. Το 1937 ο γιος του Τηλέμαχος (1884-1964) ή ο Βάσος Φαληρέας (1905-1979) θα επαναλάβουν τα έργα του Λαβάρου στις δύο όψεις ανάγλυφης πλακέτας για τον εορτασμό της εκατονταετηρίδας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στο σχέδιο της επιστολής-παραγγελίας της Συγκλήτου διαβάζουμε τις συγκεκριμένες θεματικές και μορφικές προδιαγραφές που είχε απαιτήσει. Σύμφωνα με αυτές, η σημαία, όπως την ονομάζει η Σύγκλητος, θα έφερε στο κέντρο της χρυσοκέντητη από «σημαιομάστορη», κατά τον Γύζη, την εικόνα της Αθηνάς, την κορυφή του ακοντίου της θα επέστεφε γλαύκα, ενώ οι κροσσοί της σημαίας θα έφεραν χρωματισμό εθνικό κυανόλευκο.

3 Νικόλα Γύζη – Γεωργίου Ιακωβίδη, Το Λάβαρο του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1887 (Μουσείο Ιστορίας Πανεπιστημίου Αθηνών)

Το λάβαρο βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο σπίτι του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου της Αθήνας Σταματίου Κλεάνθη (1802-1862), στην οδό Θόλου

5, κάτω από την Ακρόπολη, στην Πλάκα, ενώ αντίγραφό του έχει βρει τη θέση του στην Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το πρότυπο

Συμπεραίνουμε ότι ο Γύζης, που είχε δουλέψει αρκετά για το λάβαρο, γνώριζε τα έργα της Γλυπτοθήκης του Μονάχου και ιδιαίτερα εκείνα των αετωμάτων από τον ναό της Αφαίας στην Αίγινα, τα οποία είχαν ενταχθεί στη Γλυπτοθήκη το 1828. Γύψινο αντίγραφό της εκτίθεται στο Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τον Δεκέμβριο του 2017, με τη συμπλήρωση εκατόν ογδόντα χρόνων από την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών και εκατόν τριάντα από τη δημιουργία του Λαβάρου του, οργανώθηκαν στο Μουσείο Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών ημερίδα και έκθεση σύγχρονων εικαστικών καλλιτεχνών με θέμα το Λάβαρο του Γύζη. Στην ημερίδα η δρ. αρχαιολόγος, μέλος Εργαστηριακού Διδακτικού Προσωπικού στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αλεξάνδρα Σ. Σφυρόερα ανέδειξε τη σχέση της Αθηνάς του Λαβάρου με το πρότυπό της.

4 Αντίγραφο της Αθηνάς Παλλάδος από το δυτικό αέτωμα του ναού της Αφαίας στην Αίγινα (Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης Πανεπιστημίου Αθηνών).

5 Ο Γύζης στο εργαστήριό του στο Μόναχο, 1898. Στον τοίχο πίσω του, στο πάνω μέρος, διακρίνεται το προσχέδιο του Λαβάρου του Πανεπιστημίου Αθηνών (Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου)

Ο ίδιος ο Γύζης επισήμαινε ότι διάλεξε την αρχαϊκή μορφή της Αθηνάς, διότι θεωρούσε την εποχή σοβαρότερη και αγνότερη, με αποτέλεσμα να προκαλεί στον θεατή σεβασμό, όπως και οι πρώτες χριστιανικές εικόνες. Κατανοεί κανείς ότι συντασσόταν με κοινούς τόπους της εποχής του και με αποδεκτές τότε πεποιθήσεις, πολύ περισσότερο αφού το λάβαρο θα ήταν η επίσημη συμβολική εικόνα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τόνιζε, μάλιστα, ότι το χρυσό χρώμα κεντημένο σε απλό επίπεδο δεν μπορεί να δώσει φωτοσκιάσεις, υποδεικνύοντας στους κριτές του, πριν να κατακρίνουν το έργο, να φροντίσουν να μάθουν τις τεχνικές δυσχέρειες του εγχειρήματός του.

Αναμενόμενο ήταν να επιλέξει ως πρότυπό του για την Αθηνά του Λαβάρου την άκαμπτη, ιερατική Αθηνά από το δυτικό αέτωμα του ναού της Αφαίας στην Αίγινα αντί της κινημένης μορφής της θεάς στο ανατολικό αέτωμα του ναού. Ας μην αγνοηθεί, εξάλλου, το κοινό μήκος κύματος του Γύζη και της διακοσμητικότητας του Νέου Στυλ (Jugendstil) σε ομόθεμα έργα του Franz von Stuck (1863-1928) και του Gustav Klimt (1862-1918). Προσχέδιο του λαβάρου βρίσκεται στη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος, με διαφοροποίηση στο σηκωμένο πιο πολύ από ό,τι στο λάβαρο αριστερό χέρι που φέρει την ασπίδα.

Η κοιλιά κυβερνήτης της οικουμένης

Η εικόνα του λαβάρου προκάλεσε δριμεία κριτική. Ο καλυμμένος πίσω από το κρυπτώνυμο Αμφικτύων εκτόξευσε

χολή στην εφημερίδα Επιθεώρησης της 19ης Μαΐου 1887, σε άρθρο του, το οποίο ο Γύζης το είχε αντιγράψει! Δεν διστάζει να το αποκαλέσει χονδροειδές εικόνισμα και ακαλαίσθητο κακοτέχνημα, γέννημα αιθιοπικής χονδροτεχνίας.

Λίγους μήνες πριν φύγει από τη ζωή, ο πάντοτε νοσταλγός της πατρίδας του Γύζης γράφει σε χαρτάκι με κόκκινο μελάνι ότι η μάνα του Ελλάς δεν έχει για εκείνον το μητρικό γάλα. Και συνεχίζει ότι έπρεπε να καταφύγει σε παραμάννα, δηλαδή στη Γερμανία, η οποία είναι ικανή να αναπτύξει, μαζί με τα δικά της παιδιά, και τα παιδιά ξένων εθνών. Και θα προσθέσει παρακάτω πικραμένος: *«όχι η καρδιά, το αίσθημα, αλλά η κοιλιά είναι ο κυβερνήτης της οικουμένης και η ματαιότητα»...*

6 Νικόλα Γύζη, Προσχέδιο για το Λάβαρο του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1887 (Συλλογή Τράπεζας της Ελλάδος)